Reflexe filosofice și teologice în lirica lui Lucian Blaga

Nastasia Vali GANEA

L'attitude de Blaga par rapport aux interprétations philosophiques, mystiques et théologiques a été étudiée de manière complexe, spécialement en se référant à ***Trilogie de la culture*** *ou à son cours de philosophie de la religion. Dans cet article, nous essayons de souligner certains aspects des réflexions philosophiques et théologiques concernant ses poèmes. La conclusion est que son attitude poétique se concentre sur trois inégales coordonnées abordées dans son contexte lyrique: la philosophie, le mysticisme et la théologie. Ses préceptes dogmatiques orthodoxes sont pleinement respectés dans certains poèmes. Cependant dans ses poèmes, la pensée philosophique se trouve sur le premier plan, parce qu'elle permet au poète d'interprétation un peu plus large. La perception de la lumière divine a des réflexions théologiques seulement quand ça implique l'élément contemplatif qui ne détruit pas, mais plutôt mettre l'accent sur les mystères du monde.*
La polémique entre poète et théologiens qui ne pouvaient être résolus sur le plan conceptuel avaient pour point de départ, même cette différence entre la vision théocentrique, spécifique religieuse et la pensée anthropocentrique abordée de Blaga. Son système philosophique est, en fait, une réflexion personnelle sur le phénomène religieux qui, comme „mystère" de sa poétique ne diminuera pas, mais augmentera la perception des vérités chrétiennes.

Mots-clés: lumină, taină, credință, ființă, viziune

În exegeza liricii lui Lucian Blaga, implicînd cu evidenţă multiple aspecte de abordare, descifrarea reperelor metafizice ale discursului său poetic reprezintă o posibilitate esenţială pentru înţelegerea „tainelor" care alcătuiesc „corola de minuni a lumii". Numeroasele studii şi articole tratînd o astfel de tematică, apărute pînă în prezent, au făcut referiri detaliate cu privire la lucrările cu un bogat conţinut filosofic, mistic ori circumscris dogmaticii ortodoxe, precum *Trilogia culturii* sau *Cursul de filosofia religiei*.

Prezentul studiu îşi propune relevarea unor interferenţe ale poeziei sale între elementele privind filosofia culturii şi aspectele teologice creştine, deoarece, pentru autorul *Poemelor luminii*, poezia este o materializare a transcendentului: „Numai Dumnezeu o singură dată a izbutit să fie om desăvîrșit" (Blaga, *apud* Ţigănuş, 2003: 41).

Dincolo, însă, de interpretările diverse, uneori contradictorii ale autorilor, relevant este modul în care însuşi Blaga îşi defineşte starea de religiozitate ca pe un filtru al tuturor acţiunilor sale. Poetul îşi mărturiseşte de cele mai multe ori respectul pentru tradiţia ortodoxă, se autodefineşte ca persoană religioasă, dar cu

BDD-A28343 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:03 UTC)

anumite nuanţe: „Nimenea nu preţuieşte mai mult decît mine fervoarea religioasă, în orice formă s-ar manifesta“, afirmă el, dar imediat adaugă, parcă, de teama de a nu fi considerat un bigot: „Ca filosof, trebuie să privesc lucrurile sub unghi strict şi pînă la capăt filosofic”, iar doctrina ortodoxă fiind în întregime constituită ca un tot unitar, „cel ce aderă la ea trebuie să renunţe la orice nou şi mare act de creaţie metafizică” (Blaga, *apud* Ţigănuş, 2003: 44).

Descoperim în unele dintre poeziile sale trăsături care transcriu cu destul de multă fidelitate atmosfera cugetării ortodoxe. Sînt relativ puţine astfel de elemente în opera sa, din cauza „interpunerii” unei filosofii personale, a unui sistem propriu de gîndire care nu coincide cu statusul dogmaticii ortodoxe, sistem elaborat de el, posibil din orgoliul de a fi un pionier al filosofiei sistematice româneşti. Orgoliul acesta l-a măcinat şi pe Camil Petrescu, fără a da rezultatele scontate. A reuşit să-l îndepărteze însă pe Blaga de izvorul autentic al cugetării româneşti tradiționale, care este gîndirea ortodoxă şi pe care el a avut-o ca punct de plecare în dezvoltarea sa, mai ales ca poet (vezi Bacali, 2015: 15).

Poezia *Suflete, prund de păcate* (volumul *Corăbii cu cenuşă*) conţine o viziune ortodoxă:

„Suflete, prund de păcate,
eşti nimic şi eşti de toate.
Roata stelelor e-n tine
şi o lume de jivine.
Eşti nimic şi eşti de toate:
aer, păsări călătoare,
fum şi vatră, vremi trecute
și pământuri viitoare.
Drumul tău nu e-n afară,
căile-s în tine însuţi.
Iară cerul tău se naşte
ca o lacrimă din plînsu-ţi” (Blaga 1978: 452).

Se constată atitudinea credinciosului smerit, care se vede pe sine „prund de păcate” şi îşi cunoaşte necuviinţa şi adîncul păcătoşeniei înaintea lui Dumnezeu. Omul este creat în cumpăna celor două lumi, cea spirituală şi cea materială, are suflet duhovnicesc şi trup material şi poate înclina înspre care doreşte dintre cele două, în conformitate cu voinţa sa liberă. Poate înclina spre cer şi spre îndumnezeire, spre corul celor care laudă pe Dumnezeu, simbolizat aici prin roata stelelor, avînd imprimat în sine chipul lui Dumnezeu, dar se poate apleca şi spre dobitocia patimilor josnice, care îl apropie de lumea celor necuvîntătoare (vezi Bacali, 2015: 16). Prin înmulţirea patimilor în sine, sufletul omului, în loc să se lumineze, devine purtător al unei lumi de jivine. Sfîntul Duh, prin glasul Psalmistului, spune: „Omul în cinste fiind n-a priceput; alăturatu-s-a dobitoacelor celor fără de minte şi s-a asemănat lor” (Biblia 1991: *Ps*. 48: 21).

BDD-A28343 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:03 UTC)

Omul cuprinde în sine trecutul şi viitorul: este trecutul său în măsura în care faptele sale l-au modelat într-un fel sau altul şi este viitorul său, din perspectiva soartei veşnice, acele „pământuri viitoare", stare pe care el însuşi şi-o pregăteşte încă de pe acum. Însă omul nu se îndreaptă spre lumi necunoscute şi nici spre orizonturi geografice, materiale, ci spre Împărăţia lui Dumnezeu, care este în el însuşi: „Drumul tău nu e-n afară. / Căile-s în tine însuţi" (Blaga, 1978: 452). Iar această Împărăţie cerească se naşte în noi înşine prin plîns şi pocăinţă: „Iată cerul tău se naşte / ca o lacrimă din plînsu-ţi" (*Ibidem*: 452). Prin celest şi teluric, viziunea introspectivă se încadrează pe coordonata ontologică generală a fiinţei: „Eşti nimic şi eşti de toate:/ aer, păsări călătoare" (*Suflete, prund de păcate,* ciclul *Corabii cu cenuşă, apud* Picioruş, 2008: 1). Puterea propriei voinţe este, de fapt, cea care decide fiinţial eternitatea. Prin poezia de dragoste, poetul se apropie şi mai mult de ilimitat, pentru că „Dumnezeu este iubire". „Cîntecul focului" este cîntecul iubirii, al fericirii posibile, într-o realitate cu multiple reverberaţii. Iubirea apare transpusă într-o cheie majoră, depăşind trăirea erotică, iar pasiunea capătă un sunet fundamental, care cuprinde în ea întreaga lume şi devine glorificarea vieţii, dincolo de caducitatea fiinţei noastre. Poezia *Psalm,* din volumul *Cîntecul focului*, pune în valoare, de asemenea, valenţele teologice ortodoxe.

„Iubind ne-ncredinţăm că sîntem.
oricît de-adîncă noapte-ar fi,
sîntem în tine, Elohim.
Sub lumile de aur ale serii
tu vezi-ne – cutreierînd livezile
Cînd iubim,
Umblăm prin marea săptămînă
gînd cu gînd şi mînă-n mînă.
Şi cum am vrea să te slăvim
pentru iubirea ce ne-o-ngădui, Elohim!
Dar numai rană a tăcerii
e cuvîntul ce-l rostim" (Blaga, *Psalm,* vol. *Cîntecul focului, apud* Picioruş, 2008: 1).

Întîlnim în lirica lui Blaga metafore care ascund realităţi biblice şi teologice; adesea, rămîn necunoscute criticii literare, care le imprimă un semantism străin sau mai îndepărtat de elementul religios. Prima strofă oferă o viziune antinomică dintre noaptea păcatului cu ziua harului dumnezeiesc. Blaga susţine cu dreptate că iubirea atrage harul lui Dumnezeu şi că noaptea păcatelor noastre nu ne poate copleşi desăvîrşit dacă iubim şi dacă rămînem prin iubire în Dumnezeu. A doua strofă oferă un tablou cu nuanţe primordiale, iar acest aspect este unul foarte familiar rugăciunilor ortodoxe, în care credinciosul Îl roagă pe Dumnezeu să-Şi aducă

BDD-A28343 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:03 UTC)

aminte de milele Sale cele de demult şi de slăbiciunea şi neputinţa umană care este în noi toţi şi care a dus la căderea din Eden.

Strofa parafrazează geneza biblică, care aminteşte tocmai despre această cădere, la ceasul înserării, cu versetul de la *Fac*. 3, 8: „Iar cînd au auzit glasul Domnului Dumnezeu, Care umbla prin rai, în răcoarea serii, s-au ascuns Adam şi femeia lui de faţa Domnului Dumnezeu printre pomii raiului" (*Biblia,* 1991: 13). Astfel oamenii moştenesc din neam în neam urmarea acelei căderi, iar poetul Îl roagă pe Dumnezeu spre îndurare faţă de neamul omenesc: „Vezi-ne – cutreierînd livezile" (Blaga*, Psalm,* vol. *Cîntecul focului, apud* Picioruş, 2008: 1). Următoarele două versuri fac aluzie la cele şapte veacuri ale acestei lumi, „marea săptămînă" în care oamenii rătăcesc încă mulţi departe de Dumnezeu. Sînt relevante verbele „a umbla" şi „a cutreiera" pînă la venirea Zilei neînserate. Oamenii umblă ca nişte copii neştiutori, „gînd cu gînd şi mînă-n mînă." În strofa ultimă, eul poetic îşi mărturiseşte durerea pentru faptul că nu simte un răspuns al iluminării divine în propria viaţă, iar cuvîntul rugăciunii sale, pentru că nu este rostit cu adevărat din toată inima şi smerit, îl resimte ca pe „o rană a tăcerii" (vezi Bacali 2015: 17).

În volumul *Poemele luminii,* metaforele-cheie ale poeziilor sale sînt: lumina, întunericul, tăcerea, somnul, nemişcarea, întoarcerea la origini, care trimit, toate, spre o trăire mistică. Lumina originară, transcendentă, ce se aprinde în simţirea poetului, este o sursă de revitalizare a fiinţei sub semnul dragostei, al sentimentului erotic, proiectat la scara întregului univers. Lumina feminizată, întruchipată în femeia iubită ca o alcătuire de raze, devine o cale de legătură cu realitatea primordială, pe care poetul o descoperă revărsată în întreaga sa fiinţă: „Lumina ce-o simt năvalindu-mi/ în piept cînd te văd minunată,/ e poate că ultimul strop/ din lumina creată in ziua dintîi" (Blaga, 1968: 4).

Încercînd o paralelă între percepţia orientală şi cea apuseană a fenomenului mistic-religios, Blaga observă că misticismul oriental este unul al luminii şi că ortodoxia este religia transcendenţei care se coboară la oameni, în timp ce în Apus, transcendenţa este inaccesibilă omului care suferă singur sau încearcă printr-un efort propriu să se ridice, cu de la sine putere, către Dumnezeu (vezi *Spaţiul mioritic*). Cuvîntul conferă obligaţia morală: „Cuvîntul pe care ni-l asumăm este cel care a răsunat în noi asemenea ecoului" (Bergson, 1998: 58.)

În opera lui Blaga poate fi ascultată o elegie a fiinţei, o aspiraţie şi un „dor" metafizice pentru revelaţia „trandescendentului care coboară". Pretutindeni, în mistuitoarea căutare a idealului de frumuseţe morală, se simte prezenţa Domnului: „vifor… de lumină", „lumina creată în ziua dintîi" (*Lumina*) „valuri de lumină" (*Vreau să joc!),* „mugurii / prea lacomi de lumină" (*Martie*), „picuri de lumină " *(Stalactita)*, „o mare de lumină"*(Pax magna*), „o rază de lumină" (*Amurg de toamnă*), „deasupra mea-i lumină" (*Gîndurile unui mort*), „O înviere e pretutindeni, pe drum / și-n lumina desteaptă" (*Înviere de toate zilele*), „De ce m-ai trimis în lumină, Mamă…?" (*Scrisoare*), „Ce arătare! Ah, ce lumină! / Setea alb-a căzut în grădină, /necăutată" (*Cereasca atingere*).

BDD-A28343 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:03 UTC)

Pe de altă parte, lumina reprezintă şi o reminiscenţă a timpului originar, integrată în moştenirea spirituală: „jocul luminilor” *(Asfinţit marin)*, „lumină sînt, inimă” *(Încîntare),* „Muri poetul …/ în simplă lumină” *(Poetul)*, „fulgere rodnice joacă / să-nalţe tăcutele seve-n lumină” *(Mirabila sămînţă)* (vezi Picioruş, 2017: 17).

În poezia *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii*, emblematică, de altfel, pentru gîndirea poetică a lui Blaga, apar elemente pe care exegeţii le consideră esenţiale pentru definirea interferenţelor dintre valenţele filosofice şi teologice ale creaţiei sale. Observăm în primul rînd antagonismul între „lumina altora” şi „lumina mea”: „Eu nu strivesc corola de minuni a lumii / și nu ucid / cu mintea tainele, ce le-ntîlnesc / în calea mea / în flori, în ochi, pe buze ori morminte. / Lumina altora / sugrumă vraja nepătrunsului ascuns / în adîncimi de întuneric” (Blaga 1968: 3). „Lumina altora” este raţionalistă, insinuantă în mod ucigaş în intimitatea fragilă a vieţii, în timp ce „lumina mea” este „potenţatoare a misterului, nu insidioasă” (Picioruş, 2017:19).

Metafora misterului nopţii sugerînd necunoscutul, nepătrunsul, accentuat de razele albe ale lunii, surprinde o imagine oximoronică, în care coexistă lumina şi întunericul tainei: „Și-ntocmai cum cu razele ei albe luna / nu micșorează, ci tremurătoare / mărește și mai tare taina nopții, / așa îmbogățesc și eu întunecata zare / cu largi fiori de sfînt mister”. Blaga îşi construieşte astfel propria imagine ca entitate iradiantă în acest univers, ca o „taină în taină”. „Atitudinea exprimată de poet în această primă poezie poate fi considerată ca una ortodoxă, care potenţează înţelegerea contemplativă a frumuseţii universale, deoarece conştientizarea fiorului cosmic şi haric sînt superioare analizei raţionale a lucrurilor şi investigaţiei cu pretenţii de epuizare a tainelor” (Picioruş: 34). Versurile „Eu…nu ucid / cu mintea tainele” au valenţe simbolice pentru că mintea poate ucide tainele, în sensul în care raţiunea umană, prin avansul cunoașterii, poate deveni distrugătoare a tainelor existențiale. „[...] În ziua în care veţi mînca din El vi se vor deschide ochii şi veţi fi ca Dumnezeu, cunoscînd binele şi răul” (*Geneza* 3, 5). Cunoașterea poetică se realizează prin contemplare, adevăratul mod de cunoaştere a lumii, iar viziunea aceasta se circumscrie ariei ortodox-bizantine.

Totuşi, între viziunea filosofică şi cea teologic-ortodoxă există în poezia lui Blaga o contradicţie marcantă, în care s-au implicat mari teologi precum Dumitru Stăniloae, făcîndu-se astfel diferenţa între aspectele care ţin de filosofie, de mitologie sau de dogmatică ortodoxă. Vehemenţa cu care a fost tratat de teologi şi îndeosebi intransigenţa punctului de vedere exprimat de părintele D. Stăniloae au fost remarcate de unii autori (vezi Popescu 2009: 1). Dacă teologii priveau religia din perspectivă teocentrică, Blaga judeca fenomenul religios din perspectivă antropocentrică. Din această cauză nu s-a reuşit nici de o parte, nici de alta să se unească cele două perspective: teologii, gîndind teocentric, înţelegeau corect revelaţia divină, dar n-au văzut în ea şi împlinirea şi justificarea creaţiei umane, iar Blaga, gîndind antropocentric, înţelegea creaţia umană ca mijloc de revelare a

BDD-A28343 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:03 UTC)

misterului existenţial, nu ca pe „un răspuns din partea omului la Revelaţia lui Dumnezeu, ci ca opusul luciferic al Revelaţiei divine" (Popescu 2009: 1).

Sistemul metafizic creat de Blaga reprezintă însă un mod de reflecţie personală asupra fenomenului religios din perspectivă culturală, iar spiritualismul său creator, o posibilitate de abordare proprie a religiei, care însă nu va modifica existenţa şi percepţia ca atare a adevărurilor creştine.

Un filosof american, Michael S. Jones, consideră că Blaga oferă o perspectivă originală de abordare și realizează o excelentă reconstrucție a potențialului filosofiei așa cum poate el să fie actualizat și valorificat în construcții filosofice din afara spațiului cultural românesc (vezi Frunză 2006: 127). Filosoful american afirmă că la Blaga, cititorii se întîlnesc cu o filosofie „cuprinzătoare, imaginativă și cu o mare putere de pătrundere". Un cititor occidental poate să descopere ideile ce animă lucrările sale și care se constituie ca un sistem solid al unei construcții filosofice foarte originale. Poate afla că, încă de la începutul secolului al XX-lea, „Lucian Blaga anticipează încercările filosofice ale sfîrșitului de secol XX, printre care interpretarea culturală și constructivistă a cunoașterii, reînvierea pragmatismului și rolul revoluției cognitive în științe", afirmă Jones (*apud* Frunză: 2006: 2). Dar, în special, Michael S. Jones demonstrează continua importanță a filosofiei lui Blaga pentru „dialogul contemporan" și atrage atenția asupra unei filosofii inestimabile „pentru ceea ce se va întîmpla în secolul XXI și mai departe".

Bibliografie

Bacali, Mihaela. 2015. *Atitudinea religioasă. Sub zodia unui spiritualism mitic, creator şi liber,* Iaşi: Editura Universităţii „Al. I. Cuza"

Bergson, Henri. 1998. *Cele două surse ale moralei şi religiei*, Iaşi: Editura Institutul European

Biblia, 1991, Bucureşti: Editura Institutului Biblic şi de Misiune al B.O.R.

Blaga, Lucian. 1968. *Poemele luminii*, Bucureşti: Editura Minerva

Frunză, Sandu. 2006. *Despre filosofia lui Blaga - un dar pe care Michael S. Jones l-a făcut americanilor,* Cluj: Editura Institutului de Istorie a Filosofiei

Picioruș, Gianina. 2008. *Lucian Blaga - despre lumina dumnezeiască,* Bucureşti: Teologia pentru azi, on-line, platformă ortodoxă pentru o reală postmodernitate

Picioruș, Gianina. 2017. *Lucian Blaga între aspiraţia spre lumina şi întunericul infernal,* București, Teologia pentru azi, on-line, platformă ortodoxă pentru o reală postmodernitate

Popescu, Dan. 2009. *Polemica Dumitru Staniloae-Lucian Blaga*, Bistriţa, ziarul Răsunetul

Stăniloae, Dumitru. 1993. *Ascetică şi mistică creştină sau teologia vieţii spirituale*, Cluj: Editura Casa Cărţii de Ştiinţă

Ţigănuş, V. N. 2003. *Trepte ale revelaţiei mistice în opera lui L. Blaga şi I. Barbu*, „Annales Universitatis Apulensis", Alba-Iulia

BDD-A28343 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:03 UTC)